

Ελεύθεροι Κοινωνικοί Χώροι: Μικρές Αυτόνομες Κοινότητες στον Αστικό Ιστό

Γρηγόρης Τσιλιμαντός

Μέσα στις σημερινές συνθήκες, οι ελεύθεροι κοινωνικοί χώροι μπορούν να αποτελέσουν το εμπράγματο κυτταρικό παράδειγμα της μικρής αυτόνομης κοινότητας. Είναι μιας πρώτης τάξεως δυνατότητα για να δημιουργηθούν νέες συνθέσεις πάνω στην υλική βάση της αναπαραγωγής του κοινωνικού ιστού, προς την κατεύθυνση του ριζικού της απελευθερωτικού μετασχηματισμού.

Μια τέτοια κοινότητα για να μπορέσει να αποτελέσει αναφορά και εστία αντίστασης αλλά και πρότασης, πρέπει να πληροί ορισμένες προϋποθέσεις.

Πρώτον. Πρέπει να υπάρχει ένα έδαφος, ένας τόπος και μια ακτίνα δράσης πάνω στα οποία μπορεί να αναπτύξει η κοινότητα τη λειτουργία της. Οι ελεύθεροι κοινωνικοί χώροι έχουν εκ των πραγμάτων και τα τρία. Το έδαφός τους μπορεί να τελεί υπό κατάληψη είτε να είναι με ενοίκιο. Το ζήτημα αυτό δεν είναι αξιακό ούτε αντιφατικό, γιατί αυτό που προέχει σήμερα είναι η απελευθερωτική απαλλοτρίωση της χρήσης των κτηρίων (συνήθως της αχρηστίας τους) μέσα απ' την οποία δημιουργούνται οι όροι του ριζικού μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων που συναρθρώνονται μέσα σ' αυτά.

Δεύτερον. Πρέπει η κοινότητα να εγγυάται τη σταθερότητα των μέσων (δομές) και των σχέσεων αναπαραγωγής της. Για να μπορέσουν οι ελεύθεροι κοινωνικοί χώροι να αναπαραχθούν ως κοινότητα, πρέπει να ξεπεράσουν το πολιτικό και πολιτιστικό βάρος που τους δημιούργησαν, όχι φυσικά για να το αφυδατώσουν ή να το καταργήσουν, αλλά για να το επεκτείνουν στον τομέα της παραγωγής, της διάθεσης προϊόντων και υπηρεσιών και στις εργασιακές σχέσεις που προκύπτουν μέσα απ' αυτήν τη

δραστηριότητα.

Η εγγύηση της σταθερής αναπαραγωγής της κοινότητας απαιτεί οι ελεύθεροι χώροι να ενσωματώνουν δομές παραγωγής και διάθεσης προϊόντων/υπηρεσιών. Ανάλογα με το μέγεθος των κτηρίων, αυτές οι δομές μπορεί να βρίσκονται εντός ή εκτός τους ή και εντός και εκτός τους.

Οι εργασιακές σχέσεις, άρρηκτα δεμένες με την οριζοντιότητα, την ισότητα και την αλληλεγγύη, μπορούν να αναπτύσσονται αναλογικά, συνθετικά και ταυτόχρονα, με τρεις δυνατούς τρόπους (απ' όλους μαζί κι απ' τον καθένα ξεχωριστά):

α) μέσω της αμοιβής με χρήμα, β) μέσω της ανταλλαγής με είδος, γ) μέσω της προσφοράς.

Το χρήμα μπορεί να είναι εναλλακτικό νόμισμα, μονάδα σε τράπεζα χρόνου και ευρώ. Η αμοιβή θα πρέπει να ορίζεται από ένα κατώτατο κι από ένα ανώτατο όριο κάθε φορά το ίδιο για όλους. Απ' την μια για να έχει ένα στοιχειώδες νόημα η δομή κι απ' την άλλη για να μην αποκτά το μοναδικό νόημα η συμμετοχή στις δομές της κοινότητας. Πρέπει να αποτιμάται και να αυτορυθμίζεται διορθωτικά, όποτε είναι αναγκαίο, το όριο της κόκκινης γραμμής, πέρα απ' το οποίο αρχίζει η συσσώρευση που μπορεί να διαλύσει την ουσία της αυτόνομης κοινότητας.

Οι ελεύθεροι κοινωνικοί χώροι (ε.κ.χ.), ως κοινός τόπος συνάντησης, διαβούλευσης και ύπαρξης των δομών της κοινότητας ανοίγουν νέους δρόμους και νέους τρόπους για τα ζητήματα που τους αφορούν. Η συνάρθρωσή τους, ορίζοντια και αμεσοδημοκρατικά, συναρθρώνει ταυτόχρονα πολλά διαφορετικά ζητήματα και δημιουργεί προϋποθέσεις και απαιτήσεις πιο ολοκληρωμένων λύσεων απ' ό,τι μπορούν να επιλύσουν οι κολεκτίβες που γνωρίζαμε μέχρι τώρα. Όσο οι χώροι αυτοί θα πλαισιώνονται με νέες δομές, άλλο τόσο θα είναι αναγκαία η έξοδος απ' το έδαφος του κτηρίου και γι' άλλα εγχειρήματα, προκειμένου να καλυφθούν περισσότερες ανάγκες έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα μεγαλύτερο πλέγμα δικτύωσης και ασφάλειας.

Αυτό δεν σημαίνει ότι τα άτομα που συμμετέχουν στις δομές αυτές θα έχουν περισσότερα χρήματα, αλλά ότι θα έχουν μεγαλύτερη και ελεύθερη πρόσβαση σε περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες.

Τέλος, οι ε.κ.χ. ως κοινότητα χρειάζονται ένα τουλάχιστον προϊόν/υπηρεσία εκκίνησης και μια αντίστοιχη δομή. Θα μπορούσε οποιαδήποτε εργασία κι οποιοδήποτε προϊόν/υπηρεσία να αποτελέσει τη βάση απασχόλησης μέσα στην αντίστοιχη δομή, έστω κι αν πληρούνται οι όροι της εργασιακής ισότητας. οριζοντιότητας και αλληλεγγύης; Ασφαλώς όχι. Γιατί τότε τι θα μας εμπόδιζε να κάνουμε μια δομή μπράβων ή μια δομή παραγωγής φυτοφαρμάκων;

Οι δομές εκκίνησης αλλά και ανάπτυξης της κοινότητας οφείλουν να απαντήσουν σε πραγματικές κοινωνικές ανάγκες, να αναθέσουν τα όρια μεταξύ αληθινού και ψεύτικου, κοινωνικά ωφέλιμου και κοινωνικά επιζήμιου. Κάποια προϊόντα μπορούν να ενταχθούν άμεσα στο απελευθερωτικό σχέδιο παραγωγής και κάποια απαιτούν ένα σχέδιο μετάβασης (π.χ. παραδοσιακοί σπόροι και τοξικό έδαφος).

Γι' αυτό, μια αυτόνομη κοινότητα αν θέλει να κρατήσει το νόημά της, δεν ασχολείται με το πώς τα προϊόντα των δομών της θα μπουν ανταγωνιστικά στην αγορά, όσο αυτή υπάρχει, σαν έξυπνος επιχειρηματίας, αλλά πώς θα ανταποκριθεί στις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων. Αυτές οι ανάγκες έχουν ένα όνομα: επιστροφή στα βασικά, όχι ως τιμωρία αλλά ως επιλογή, για μια λιτή και αξιοπρεπή ζωή, μια ζωή, δηλαδή, που αξίζει να τη ζεις.

Τρίτον. Οι δομές της κοινότητας πρέπει να ορίσουν τους κανόνες και τους όρους συμμετοχής στην αναπαραγωγή της. Μαζί με το αμεσοδημοκρατικό πλαίσιο, την οριζοντιότητα, την ισότητα, την αλληλεγγύη, την κυκλικότητα, την ανακλητότητα, τη συμμετοχή όλων στις αποφάσεις και στην εφαρμογή τους απ' όλους, πάντα και πριν απ' αυτά μπαίνει το ζήτημα ποιος αποφασίζει. Μπαίνει δηλαδή πάντα το ερώτημα ποιος είναι μέλος ή για την ακρίβεια

μέρος (όρος που εκφράζει αυτό που λέμε συλλογικό άτομο) των δομών, ποιος δεν είναι ή ποιος παύει να είναι. Αυτό δεν μπορεί να κωδικοποιηθεί γιατί η σχέση σε μια αυτόνομη κοινότητα δεν είναι στατική αλλά δυναμική. Ταυτόχρονα δεν μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε ή, πράγμα που είναι το ίδιο, ο κανένας. Με τους ε.κ.χ. υπάρχει μια πραγματικότητα στην οποία η κοινότητα δεν μπορεί παρά να στηριχτεί. Με άλλα λόγια, μέρος των δομών της κοινότητας δεν μπορεί παρά να είναι αυτός που είναι μέρος των ε.κ.χ. Αυτό όπως ξέρουμε αποτυπώνεται στις κοινές υποχρεώσεις του χώρου, στις δραστηριότητες, στις βάρδιες, στη φροντίδα, στην τήρηση του πλαισίου (ρατσισμός, κόμματα, σεξισμός, κλοπές, άσκηση βίας, κ.λπ.) και φυσικά στις συνελεύσεις. Συνεπώς οι ε.κ.χ. δίνουν το στίγμα του ποιος είναι, ποιος δεν είναι και ποιος παύει να είναι μέρος των δομών της κοινότητας.

Τέταρτον. Η αυτόνομη κοινότητα πρέπει να θέσει τα όρια της ανάπτυξής της. Οι ελεύθεροι κοινωνικοί χώροι πρέπει να παίρνουν πάντα υπ' όψιν τους τα όρια της ανάπτυξής τους ή, όπως ειπώθηκε στην αρχή, τα όρια της ακτίνας δράσης τους. Ο κίνδυνος της ασφυξίας των δομών και της συγκέντρωσης είναι το ίδιο αν όχι περισσότερο επικίνδυνος, απ' την ατροφία ή την μη συμμετοχή σ' αυτές. Η αυτόνομη κοινότητα πρέπει να είναι μικρή για να μπορεί να λειτουργήσει, πράγμα που σημαίνει πως στο βαθμό που οι δομές της αυξάνουν σε συμμετοχή, την ίδια στιγμή ανοίγεται και το ζήτημα του πολλαπλασιαστικού παραδείγματος. Μπαίνει δηλαδή αμέσως το ζήτημα της δημιουργίας κι άλλης μικρής αυτόνομης κοινότητας σε νέο έδαφος με νέες ή ανάλογες δομές και κυρίως με άλλους ανθρώπους. Τα όρια της ανάπτυξης ενός ε.κ.χ. ως κοινότητα καθορίζονται απ' τον ίδιο τον χώρο και εντοπίζονται σε δύο εκδοχές. Είτε στις δομές υπάρχουν δυσανάλογα πολλοί για την παραγωγή ή τη διάθεση προϊόντων, είτε υπάρχουν δυσανάλογα πολλοί που ενδιαφέρονται γι' αυτά τα προϊόντα των δομών. Στην πρώτη περίπτωση υπάρχει ο κίνδυνος της κατάρρευσης των δομών και στη δεύτερη ο κίνδυνος της συγκέντρωσης.

Πέμπτον. Η κοινότητα πρέπει να δημιουργεί συνεχώς στο

εσωτερικό της, αλλά κυρίως έξω απ' αυτήν, ομόσπονδα δίκτυα αλληλεξάρτησης και αμοιβαιότητας. Η δικτύωση και οι ομόσπονδες σχέσεις καταργούν το ρόλο του μεσάζοντα και είναι ένας απ' τους βασικούς όρους ύπαρξής της. Αλλιώς μετατρέπεται σε νησίδα, σε εγκλεισμό του νοήματος της κοινότητας, που αργά ή γρήγορα συρρικνώνεται και πεθαίνει.

Απ' τη στιγμή που μιλάμε για δομές αναπαραγωγής της κοινότητας, η δικτύωση δεν μπορεί παρά να γίνεται πάνω σε συγκεκριμένα προϊόντα ή υπηρεσίες, έχοντας ως προϋπόθεση την εγγύηση, τη συνέπεια, τη διάρκεια και τη σταθερότητα. Οι ομόσπονδες σχέσεις των δομών δεν μπορούν να στηριχτούν σε αφηρημένες υποσχέσεις φιλίας και αλληλεγγύης. Αυτό το βλέπουμε καθαρά στις δομές που ασχολούνται με τη διατροφή και τη διάθεση προϊόντων του πρωτογενούς τομέα. Η δικτύωση ανάλογα με την εγγύτητα των ε.κ.χ. μπορεί να ορίζεται μέσα από συγκεκριμένες δομές και επιλογές συμπληρωματικής αλληλεξάρτησης και στήριξης, π.χ. ο ένας το αλεύρι, ο άλλος το ψωμί.

Από κει και πέρα, ανοίγεται μια άλλη διάσταση της δικτύωσης, που προκύπτει απ' τα στάδια, τη σύνθεση και την οριζοντιότητα των σχέσεων παραγωγής και διάθεσης προϊόντων. Ένας μεγάλος οδηγός είναι η διατροφή που ξεκινάει απ' το χωράφι και καταλήγει στο πιάτο. Η ποιότητα, η τιμή, ο τρόπος παραγωγής, ο τρόπος διάθεσης, οι εργασιακές σχέσεις που διέπουν όλο τον κύκλο παραγωγής και κατανάλωσης του προϊόντος, η άμεση σύνδεση παραγωγού καταναλωτή, όλα αυτά τα ζητήματα είναι στο κέντρο της κοινότητας. Είναι μια διαδικασία απελευθέρωσης εδάφους που ξεκινάει απ' το χωράφι και καταλήγει στους ε.κ.χ. Οι περιαστικές καλλιέργειες μπορούν να αποτελέσουν ένα απ' τα βήματα σύνδεσης της κατειλημμένης γης με τον αστικό ιστό, στον οποίο ανήκουν συνήθως οι ε.κ.χ. Το ίδιο μπορεί να γίνει και σε μεγαλύτερη κλίμακα, με συνεταιρισμούς και μικρούς παραγωγούς, που μπαίνουν σ' αυτό το σχέδιο μετάβασης βήμα-βήμα, απελευθέρωσης της γης απ' την καταστροφή του εδάφους και των προϊόντων στο όνομα της αύξησης του κέρδους και της μέγιστης

απόδοσης σε χρήμα με το μικρότερο δυνατό κόστος και μάλιστα με κρατική επιδότηση.

Έκτον. Οι ε.κ.χ. ως κοινότητα πρέπει να παρεμβαίνουν στη δημόσια σφαίρα ως εστία αντίστασης και εξόδου ταυτόχρονα. Συνεπώς θα πρέπει να υπάρχει και ένας οργανωτικός θεσμός μέσα στον οποίο θα πραγματώνεται ο συντονισμός και η αλληλοστήριξη των δομών των ε.κ.χ. Ταυτόχρονα, ως κύτταρα του προτάγματος για έναν ριζικό κοινωνικό μετασχηματισμό, μπορούν να συνδέσουν τις δομές τους με την πολυκατοικία και τη γειτονιά ως εμπράγματο παράδειγμα ανατρεπτικού ρήγματος μέσα στον αστικό ιστό, στον οποίο οι ανάγκες για τα βασικά μονοπωλούνται, αλλοιώνονται και αλλοτριώνονται από αλυσίδες επιχειρήσεων.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 7

Μεταφρασμένο και στα Αγγλικά:
<https://www.babylonia.gr/2015/12/04/free-social-spaces-small-autonomous-communities-in-the-urban-space/>